

**BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI
AJDODLARIMIZNING BOY ILMIY MEROSIDAN FOYDALANIB
MA'NAVIY FAOLIYATGA METODIK TAYYORLASH**

Nabiyeva Dilfuza Temirovna

O'zbekiston – Finlandiya

pedagogika instituti o'qituvchisi

nabiyevadilfuza07@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16760766>

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk ma'rifatparvar ajdodlarimizning ma'naviy merosidan foydalanish orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy faoliyatlarida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarini tarbiyalash ishiga tayyorlash.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, oliy ta'lim muassasasi, boshlang'ich sinf o'qituvchilari, kichik maktab yoshidagi oquvchilar, ilg'or pedagogik texnologiyalar, ajdodlarimiz.

Аннотация: Целью данной статьи является подготовка будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности по обучению учащихся младшего школьного возраста, используя духовное наследие наших великих просвещенных предков.

Ключевые слова: Система образования, высшие учебные заведения, учителя начальных классов, ученики начальных классов, передовые педагогические технологии, наши предки.

Abstract: This article aims to prepare future primary school teachers for their professional activities in educating primary school-age students by using the spiritual heritage of our great enlightened ancestors.

Key words: The education system, higher education institutions, primary school teachers, primary school students, advanced pedagogical technologies, our ancestors.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy majlisga murojaatnomasida ham "Jamiyatimizda aholi, ayniqsa, yosh yigit-qizlarning ma'naviy va ma'rifiy sohasini doimiy yuksaltirish birinchi darajali ahamiyatga egadir. Shu bois, "Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari" degan dasturiy g'oya asosida yoshlarni ona yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularda tashabbuskorlik, fidoiylik, axloqiy fazilatlarni shakllantirish o'ta sharafli vazifadir", deb alohida ta'kidlaganlar [2]. "Usluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi" 2019-yil 31-dekabr "Vatanga sadoqat, burch va ma'naviy tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar yoshlar ongida nazariy tushunchalar sifatida qolib ketgan holda, uning tabiatida amaliy odatlarga aylanmayapti.

Buning oqibatida ularning ushbu fazilatlari haqidagi soʻzlari bilan amallari orasida tafovut namoyon boʻlmoqda, bu esa har yili mustaqil hayotga kirib kelayotgan yigit-qizlarning hayotida oʻz oʻrinlarini topishlarida bir qator muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shuningdek, Konsepsiyada Maʼnaviy tarbiya sohasida oʻqituvchilar faoliyatini metodik taʼminlovchi oʻquv materiallari shu jumladan, maʼnaviy tarbiya sohasiga oid metodik qoʻllanmalar, oʻquvchilar uchun zarur darsliklar yetarli emasligi” alohida taʼkidlangan [1]. Bugungi kunda SETEM orqali fanlarni oʻzaro integratsiyalash, ilgʻor pedagogik texnologiyalarni qoʻllab oʻquvchilarni darslikni oʻqishga majburlamasdan, zamonaviy metodlar orqali mavzuni qiziqarli qilib yoritish, oʻquvchini egallagan bilimlarini hayotda qoʻllay olishlariga erishish dolzarb muammolardan biri hisoblandi. Ilgʻor pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar oʻz – oʻzidan taʼlim tizimiga kirib kelmaydi. Bu boʻljak boshlangʻich sinf oʻqituvchisi faoliyati va uning yangilikka intilishi, motivatsiyasiga bogʻliq jarayonligini uqdirish, oʻqituvchi faoliyatini oʻzgartirmay turib, uning masʼuliyati va faolligini oshirmasdan taʼlimda bir qadam oldinga siljib boʻlmasligini anglamogʻlari lozim [3].

Bu borada uzoq tariximizning milliy pedagogikasidan ham ayon. Buyuk ajdodlarimiz doimo taʼlim tizimi taraqqiyotiga oʻzlarining yangi gʻoyalarini ilgari surganlar va uni taʼlim tizimiga tatbiq etish harakatida boʻlganlar. Shu sababli ham Sharq mutafakkirlari va maʼrifatparvar ustozlari oʻz asarlarida taʼlimda yangiliklarni izlash va qoʻllashga alohida eʼtibor berganlar. Yangi gʻoyalar, yangiliklar, yangicha yondashuvlarni taʼlimga joriy qilish boʻyicha tinmay aqliy kurash olib borganliklarini koʻrish mumkin. Sharqning buyuk allomalari Muxammad ibn Muso al – Xorazmiy, Axmad al – Fargʻoniy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Abulqosim Maxmud ibn Umar az-Zamaxshariy, Mirzo Ulugʻbek, Alisher Navoiy, Zaxriddin Muxammad Boburlar pedagogik fikr namoyondalaridir. Jahon ilm – maʼrifatining buyuk nomoyondasi Abdullox Muxammad ibn Muso al-Xorazmiy matematika fani sohasida yangilik yaratgan nazariyotchi va pedagog uslubiyatchi olim sifatida matematika fanida obstraksiya (mavxumlilik) tushunchasini kengaytirdi. Induksiya yoʻli bilan umumiy yechish usullarini hal etdi, deduksiya yoʻli bilan umumiy usullar yordamida turli xususiy masalalarni yechdi. Shuningdek, taʼlim jarayonida bilimlarni oʻzlashtirishda koʻrgazmali vositalardan foydalanish, taʼlimda mantiqiy tafakkurga, shaxsiy kuzatish va tajribalarga suyanish, savol – javob, baxs – munozara kabi taʼlim usullarini keng qoʻllash, olgan bilimlarni amaliyotga tatbiq eta olish koʻnikma va malakalarini tarkib toptirish toʻgʻrisida toʻxtalib: “...sezgi orqali bilish, bu qilgan bilim boʻlsa,

mantiqiy bayon, aqliy bilish esa, haqiqiy bilishning muhim tomonini bayon etadi. ...Insonning xulq – atvori, xatti – harakati mantiqiy fikrlashga asoslangandagina mukammal shakllanishi mumkin” - degan xulosaga keladi.

Mashxur yunon faylasufi Arastudan keyin Sharqda o‘z bilim, fikr doirasining kengligi bilan “Sharq Arastusi” yoki “Al muallim alsoniy” (Ikkinchi muallim) nomlariga sazovor bo‘lgan Abu Nasr al-Farobiy (870-950) ta‘lim – tarbiyaning bosh g‘oyasi, maqsadi va o‘qitishning vosita va usullari haqida fikr yuritadi. Uning fikricha: “Ta‘lim degan so‘z xalqlar va shaharliklar o‘rtasida nazariy fazilatni birlashtirish, tarbiya esa shu xalqlar o‘rtasidagi tug‘ma fazilat va amaliy kasb – hunar fazilatlarini birlashtirish degan so‘zdir. Ta‘lim faqatgina so‘z va o‘rganish bilangina bo‘ladi. Tarbiya esa, amaliy ish, tajriba bilan, ya‘ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo‘lgan ish – harakat, kasb – hunarga berilgan bo‘lishi, o‘rganishidir” – deydi. U ta‘lim – tarbiyaning o‘rganish usullarini atroflicha yoritib beradi.

Abu Rayxon Muxammad ibn Axmad al – Beruniy (973-1048) ta‘lim – tarbiyani amalga oshirishda talabalarni zeriktirmaslik va xotirasini toliqtirmaslik uchun o‘rganiladigan fanlarni yangisi bilan almashtirib turish zarurligi va o‘qitishda turli yangi ta‘lim usullaridan foydalanish haqidagi ilg‘or fikrlari xozirgi davr uchun ham dolzarbdir. “Agar talaba bir masaladan boshqa masalaga o‘tib tursa, u xuddi turli – tuman bog‘larda sayr qilganidek bo‘ladi, bir bog‘dan o‘tar – o‘tmas, boshqa bog‘ boshlanadi. Kishi ularning hammasini ko‘rgisi va tomosha qilgisi keladi. Har bir yangi narsa kishiga rohat bag‘ishlaydi” – deydi.

Sharqda “Shayx – ul rais” (Olimlar raisi) unvoni bilan mashhur bo‘lgan Xusayn ibn Abdulloh ibn al-Xasan Ali ibn Sinoning (980-1037) “Tadbir ul manozil” asarida bayon etilgan o‘qitish usullari hozirgi davr ta‘limotlariga mos kelishi ham nazariy, ham amaliy jihatdan qimmatlidir. “Bola baqquvat bo‘lib, so‘zlashuv nutqini yaxshi tushuna boshlagandan so‘ng u savod o‘rganishga qobil bo‘ladi, shundan so‘ng savodga o‘rgata borish mumkin”. Ibn Sino talabaga bilim berishda o‘qituvchining pedagogik mahorati va mas‘uliyatli burchi masalasiga alohida to‘xtalib, o‘qituvchi bolalarga bilim berishga kirishishidan avval, ularning xulq – atvorini o‘rganishi va bilimlarini tekshirib ko‘rishi, qiziqishini, nimaga qodir ekanligini tavsiya etishi kerakligi haqida fikr yuritar ekan, murabbiylarga shunday yo‘l – yo‘riqlar beradi: - bolalar bilan muomilada bosiq, jiddiy bo‘lishi, berayotgan bilimning talabalar qanday o‘zlashtirib olayotganiga e‘tibor berishi; - ta‘limda turli o‘qitish usullari va shakllaridan foydalanishi; - talabaning xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy

xususiyatlarini bilishi; - fanga qiziqтира olishi; - berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olishi; - bilimlarni talabalarga tushunarli, uning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda berishi; - har bir soʻzning bolalar xissiyotini uygʻotish darajasida boʻlishiga erishish zarur. Ibn Sino maktabda bolalarni alohida – alohida oʻqitishdan koʻra jamoa tartibida oʻqitishni afzal deb biladi. “Oʻquvchilar birga boʻlganda bir – birlari bilan gaplashadilar va bu bilan oʻz xotiralari va nutqini rivojlantiradilar” – deydi.

Muhammad Taragʻay Ulugʻbek (1394-1449) Movarounnaxr shaharlarini, xususan Samarqand va Buxoroni ilm dargohiga aylantiradi. Madrasalarning peshtoqiga esa: “Bilimga intilish har bir muslim va muslima uchun farzdir” degan hadisda hikmatni yozdirib qoʻyadi. Madrasalardagi oʻquv tizimini isloh qilib, falakiyot, matematika, geografiya kabi aniq fanlarni oʻqitishni joriy etdi. Taʼlim mazmunining sifatini oshiradi va oʻqish – oʻqitish uslubini yangilashga jiddiy eʼtibor berdi. Madrasada olgan nazariy bilimlarni, rasadxonada amaliy mashgʻulotlar oʻtkazishni yoʻlga qoʻydi. Muddarislarning masʼuliyatini va pedagogik mahoratini oshirishga alohida eʼtibor berdi. Ulugʻbekning fikricha, talabalarni bilim olishni istamasligi va zerikishi muddarislarning uquvsizligidandir, deydi. Chunki bunday muddaris – tarbiyachilar taʼlim usullarini notoʻgʻri qoʻllash bilan talabalar bilimga qiziqishini soʻndiradi. Muddaris, avvalambor, oʻzini tarbiyalashi, bilim va muddarislik malakalarini egallashlari lozim, deydi. Darsliklar qaysi fan, voqea, hodisani aks ettirishidan qatʼiy nazar, hayot haqidagi haqiqatdan uzoq boʻlmasligi va yangi mazmun bilan boyitib borilishi kerak. Ulugʻbek darsliklar qanchalik mazmunli va qiziqarli boʻlmasin, taʼlim jarayonida oʻqituvchi asosiy oʻrinda turishi, oʻz pedagogik mahorati bilan namuna boʻlishi kerakligini alohida taʼkidlaydi. Mirzo Ulugʻbek oʻz madrasasida mustaqil mutoala qilish – bilim manbaidir, degan gʻoyani ilgari suradi.

Alisher Navoiy (1441-1501) oʻzi barpo etgan “Ihlosiya” madrasasida oʻz zamonasining yetuk muddarislarni yigʻdi va ilm izlash har bir talabaning aqliy kamolatga yetishishida ilm – fanning ahamiyatini koʻrsatib, jamiyat taraqqiyotining asosi sanalgan ilm ahli, ilmni tarqatuvchi olimu fozillarni xurmat qilishlarini, eʼzozlashlarini uqtirdi. Alisher Navoiyning asarlarida maktab va madrasalardagi taʼlim – tarbiya usullari, taʼlim olish tamoyillari, talabalarga taʼlim beradigan muallimlar, muddaris va ustoz murabbiylarning oʻzlari bilimli, dono va tarbiyali, yuksak pedagogik mahoratga ega boʻlishi zarurligi gʻoyasi taʼlimda yetakchi oʻrinda boʻlishini uqtirdi.

Inson faoliyati o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga ko'ra bir – biridan farq qiladi. Masalan, ijodiy faoliyat, ilmiy faoliyat, pedagogik faoliyat, tadbirkorlik faoliyati, o'quv – biluv faoliyati, boshqaruv faoliyati va innovatsion faoliyat kabilar. Faoliyatning mazmuni, shart – sharoitlari, vositalari o'zgarib borishi natijasida insonning axloqiy madaniyati takomillashib boradi. Bizga ma'lumki pedagogik faoliyat jamiyatning ta'lim – tarbiyaga bo'lgan extiyojini qondirish maqsadida umuminsoniy faoliyatlar va milliy fazilatlarni shakllantirish ilmiy asoslangan reja dasturiga muvofiq amalga oshirish, ya'ni yosh avlodni turmushga, hayotga tayyorlaydigan ijtimoiy zaruriy faoliyat hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Sharqda ta'lim va tarbiyaga e'tibor azaldan rivojlanib kelgan. Bugungi kunda yurtimizda olib borilayotgan ta'lim sohasidagi islohatlar ajdodlarimizning ishlarini davom ettirayotganligimizdan dalolat beradi

Adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1059-son.31.12.2019-yil "Uzluksiz ma'naviy tarbiya" konsepsiyasi. <https://lex.uz>
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasi. <https://www.gazeta.uz>
- 3.M.Sh.Temirov "Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashning konsptual asoslari". <https://wordlyknowledge.uz>.